

XVI.-XVII. YÜZYILLARDA OSMANLI DONANMASININ İDARESİ VE KADIRGALARA ASKER ALIM

Luca LO BASSO*

Özet

Türk sistemi, Venediklilerin, savaş kadirgalarının idaresinde ve asker alımında kullandıkları sisteme bazı yönlerle çok yakınlık göstermekteydi. Bu pek de şaşırtıcı değildir zira modern dönem boyunca her iki devlet sürekli mücadele ve çatışma halinde olmuştur. Bunun dışında, Türklerin Orta Asya'dan gelen bir halk olduğunu ve dolayısıyla denize pek de alışık olmadıklarını ve bu eksikliği gidermek için konuyla ilgili Yunan, genel olarak ise Hristiyan bilgisine güvenmiş olduklarını göz önünde bulundurmak gerekir. Osmanlılar, bu sayede, XVI. yüzyılda, Akdeniz'in büyük bir kısmına İslam egemenliğini yayma kapasitesine sahip hatırı sayılır bir donanma kurmuş ve düzenlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı donanması, Venedik, kürekçi, kadirga, deniz askeri

Türk donanmasındaki sistem, Venediklilerin, savaş kadirgalarının idaresinde ve asker alımında kullandıkları sisteme bazı yönlerden çok benzemektedir¹. Bu pek de şaşırtıcı değildir zira modern dönem boyunca her iki devlet sürekli mücadele ve çatışma halinde olmuştur. Bunun dışında, Türklerin Orta Asya'dan gelen bir halk olduğunu ve dolayısıyla denize pek de alışık olmadıklarını ve bu eksikliği gidermek için konuyla ilgili Rum, genel olarak ise Hristiyan bilgisine güvenmiş olduklarını göz önünde bulundurmak gerekir.

* Dr., Università di Genova; lobasso@unige.it

¹ Konuyla ilgili olarak bkz. L. Lo Basso, *Schiavi, forzati e buonavoglia. La gestione dei rematori delle galere dell'Ordine di Santo Stefano e della Repubblica di Venezia. Modelli a confronto, L'Ordine di Santo Stefano e il mare*, Seminer yazıları (Pisa 11-12 maggio 2001), Pisa 2001.

Osmanlılar, bu sayede, XVI. yüzyılda, Akdeniz'in büyük bir kısmına İslam egemenliğini yayma kapasitesine sahip hatırı sayılır bir donanma kurmuş ve düzenlemiştir. Akdeniz'deki Hıristiyan egemenliğine karşı gelebilecek bir kadırga donanmasının teçhizatlandırılması; kadırgaların yapımı için bir dizi tersanenin düzenlenmesi, kadırgaların bakımlarının yapılması ve kısa zamanda çok sayıda kürekçi taminini sağlayacak bir askere alma sisteminin kurulması anlamına geliyordu.

Batı tarihçisinin günümüzde kullanabileceği, Türk tarihçiliğinin de katkılarını bekleyen, başlıca iki kaynak bulunmaktadır: Bunlar XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait Fransız seyahatnameleri ve Venedik büyükelçilerinin raporlarıdır². Özellikle sonuncusu Osmanlı donanması ile ilgili zengin bilgiler ihtiva etmektedir.

Venediklilerin tabiriyle "ince Türk donanması"; Türk devletinin en yüksek makamları arasında yer alan, *Veziriazamdan* hemen sonra gelen ve sultanın yılda yaklaşık 40.000 duka verdiği *Kapudan Paşa* adını alan Kaptan-ı derya'nın emrindeydi³. Onun bir altında yardımcısı, sultanın kölelerinin zindannın kontrol görevini de yürüten İstanbul Tersanesi'nin *Kahya* ya da *Kethüdası* yer alıyordu. Hemen bir alt kademede *Emin* adını alan ve maaşların genel idaresi ile görevli kimse bulunuyordu⁴. Donanmanın tamamı denize çıktığında, Venedik deniz kumandanlarıyla kıyaslanabilecek düzeydeki bu yüksek rütbeli subaylar; fener bulunduran üç ayrı kadırganın yönetimini üstleniyordu. Bu kadırgalardan en yüksek rütbeli kaptana ait olanına "başarda" denmekteydi.

² Batı dillerinde Türk donanmasıyla ilgili olarak yayımlanmış çalışmalar şunlardır: S. Soucek, *Certain types of ship in ottoman turkish terminology*, "Turcica", VII (1975), s. 233-44; C. H. Imber, *The navy of Süleyman the Magnificent*, in "Archivum Ottomanicum", VI (1980), s. 211-82; J. Dénys-J. Laroche, *L'expédition en Provence de l'armée de mer du Sultan Süleyman sous le commandement de l'Amiral Khair al-Din Pacha dit Barberousse*, "Turcica", (1969), s. 35-67; G. Veinstein, *Les préparatifs de la campagne navale franco-turque de 1552 à travers les ordres du divan ottoman*, "Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée", sayı 39 (1985), s. 35-67; S. Shaw, *Selim II and the Ottoman navy*, "Turcica", I (1969), s. 212-41; M. Fontenay, "Choumres turques au XVIIe siècle", *Le génie del mare Mediterraneo*, I, Napoli 1982, s. 877-903; Fontenay, "Les galères de l'Islam", *Quand voguèrent les galères*, Rennes 1991, s. 234-51; D. Panzac, *La flotte de guerre ottomane au milieu du XVIIIe siècle*, Ankara 1996, s. 389-419. XVII e XVIII. yüzyıl Fransız ve İtalyan seyahatnameleriyle ilgili olarak ise: Deshayes de Courmenin, *Voyages en Levant fait par commandement du Roy en l'année 1621*, Paris 1624; L. D'Arvieux, *Mémoires du chevalier d'Arvieux*, I-VI, Paris 1735; J. Thevenot, *Relation d'un voyage fait en Levant*, Paris, 1664; Dumont, *Voyages en France, en Italie, en Allemagne, à Malte et en Turquie*, I-IV, La Haye 1699; J. Tavernier, *Les six voyages de M. J. Tavernier en Turquie et en Perse*, I-III, Paris 1676-77; L. F. Marsigli, *Stato Militare dell'Impero ottomano*, La Haye, 1732; son olarak, konuyla ilgili olarak Paris Bibliothèque Nationale'de bulunan Sieur de La Croix'nun el yazması için bkz. *Etat de la marine ottomane* conservato presso la, ms. Franc. nr. 14679.

³ *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato. Costantinopoli (1590-1793)*, XIII, derleyen L. Firpo, Torino 1984, Giovanni Moro'nun 1590 senesindeki raporu, s. 35. Trieste Devlet Arşivi'nde bulunmuş olan anonim bir raporda, fondo *Torre e Tasso*, b. 264.1'da Kaptan Paşa'nın Ege adalarından yaklaşık olarak 100.000 altın gelir edindiği yazılıdır.

⁴ a.g.e., Alvise Contarini 1641 seneli raporu, s. 810-812. A.S.Ts., *Archivio Torre e Tasso*, b. 264.1.

Donanma iki temel birlikten oluşuyordu; Muhafız olarak adlandırılan birlik, yıl boyunca silahlanmış farklı eyaletlerin *Beylerbeyleri*'nin kadırgalarından oluşuyordu, *Kapudan Paşa*'nın emrindeki İstanbul'da bulunan silahlı birlik ise ihtiyaç duyulduğu takdirde sadece yaz ayları boyunca denize açılıyordu. Özellikle XVI. yüzyıl boyunca, ihtiyaç halinde Berberi devletlerinin [Garp Ocaklarının] filoları da donanmaya katılıyordu⁵. Muhafız kadırgaları *beyler* [ümerâ-i deryâ kadırgaları] adını alıyordu ve Anabolu (Nauplion), Benefşe (Napoli di Malvasia), İzmir, Selanik, Paris, Midilli, Dimyat, Mezistre (Sparta vecchia), İnebahtı, Sakız, Rodos, İskenderiye, Kıbrıs ve XVII. yüzyılım

⁵ Berberi Devletleri ile ilgili kaynakça çok geniştir. Kuzey Afrika filoları ile ilgili olarak bakınız: J. B. Wolf, *The Barbary Coast. Algeria under the Turks*, London-New York 1979; C. Manca, "Uomini per la corsa. Rapporti di classe e condizioni sociali nelle città marittime dopo Lepanto", *Le genti del mare Mediterraneo*, I, Napoli 1982, s. 725-72; M. Fontenay, "La place de la course dans l'économie portuaire: l'exemple de Malte et des ports barbaresques", *Annales E.S.C.*, 43 (1988), s. 1321-48; Fontenay, "Le Maghreb barbaresque et l'esclavage méditerranéen au XVIe et XVIIe siècles", *Les Cahiers de Tunisie*, 157-158 (1991), s. 7-44; Fontenay, "L'Empire ottoman et les risque corsaire au XVIIIe siècle", *Revue d'Histoire moderne et contemporaine*, XXXII (1985), s. 185-208; R. C. Anderson, *Naval war in the Levant 1559-1853*. Liverpool 1952; M. Belhamissi, *Histoire de la marine algérienne (1516-1830)*, Alger 1986; Belhamissi, *Les captifs algériens et l'Europe chrétienne*, Alger 1988; S. Bono, *I corsari barbareschi*, Torino 1964; Bono, *Corsari nel Mediterraneo. Cristiani e musulmani fra guerra, schiavitù e commercio*, Milano 1993; R. Coindreau, *Les Corsaires de Salé*, Paris 1948; P. Dan, *Histoire de Barberie et de ses corsaires*, Paris 1649; S. Dearden, *A Nest of Corsairs: the fighting Karamanlis of the Barbary Coast*, London 1976; A. Devouix, "La marine de la régence d'Alger", *Revue Africaine*, (1869), s. 384-420; P. Earle, *Corsairs of Malta and Barbary*, London 1970; M. Emerit, "L'essai d'une marine marchande barbaresque au XVIIIe siècle", *Cahiers de Tunisie*, 11 (1955), s. 363-70; G. Fischer, *Barbary Legend. War, Trade and Piracy in North Africa 1415-1830*, London 1957; M. Gaid, *L'Algérie sous les Turcs*, Alger 1991; J. Glete, *Navies and Nations 1500-1860*, I-II, Stockholm 1993; H. de Grammont, *Histoire d'Alger sous la domination turque*, Paris 1887; P. Grandchamp, "Documents concernant la course dan la régence de Tunis de 1764 à 1769 et de 1783 à 1843", *Cahiers de Tunisie*, (1957), s. 269-361; M. Hervé, "Campagnes navales de la régence turque d'Alger contre la Russie au XVIIIe siècle", *Revue d'histoire maghrébine*, 83 (1996), s. 369-400; C. A. Julien, *Histoire de l'Afrique du Nord*, I-II, Paris 1966; E. de La Primaudaie, *Le commerce et la navigation de l'Algérie avant la conquête française*, Paris 1860; L. Lacoste, "La marine algérienne sous les Turcs", *Revue Maritime*, (1931), s. 471-514; G. Léon, "The Greek Merchant marine (1453-1850)", *The Greek Merchant Marine*, Atina 1972, s. 13-44; J. Mathieux, "Sur la marine marchande barbaresques au XVIIIe siècle", *Annales E.S.C.*, 13 (1958), s. 87-93; D. Panzac, *Les corsaires barbaresques. La fin d'une époque 1800-1820*, Paris 1999; Panzac, "Une activité en trompe-l'œil: la course à Tripoli de Barbarie dans la seconde moitié du XVIIIe siècle", *Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée*, 47 (1988), s. 126-41; Panzac, "Le commerce maritime de Tripoli de Barbarie dans la seconde moitié du XVIIIe siècle" *Revue d'histoire maghrébine*, 69-70 (1993), s. 141-67; Panzac, "L'Adriatique incertaine: capitaines, corsaires barbaresques et sultan ottoman vers 1800", *Turcica*, 29 (1997), s. 71-91; E. Rossi, *Storia di Tripoli e della Tripolitania dalla conquista araba al 1911*, Roma 1968; L. Valensi, *Le Maghreb avant la prise d'Alger (1790-1830)*, Paris 1969; J. M. Venture de Paradis, *Tunis et Alger au XVIIIe siècle*, Paris 1983; F. Zaim, *Le Maroc et son espace méditerranéen*, Rabat 1990; B. e. L. Benassar, *I cristiani di Allah*, Milano 1991; D. Tranchida, *Pirateria barbaresca e Regno di Napoli negli ultimi decenni del XVIII secolo (1776-1799)*, Messina 1995.

sonunda Kandiye’de de üsleri vardı⁶. Bu kadırgalar kumandanlarının mülküydü ve kadırgalara gerekli bakımlar onlar tarafından yapılmaktaydı. Bunun yanı sıra kumandanlar, sultandan döneme göre değişiklik gösterebilen⁷ yıllık bir maaş alıyorlardı. Venedik büyükelçilerinden edinilen verilere göre bu birliğin kaydedilen sayısı 1684’te asgari 18, 1634’te azami 36 arasında değişmekteydi (bkz Tablo 1).

Tablo 1		
Yıl	Sayı	Kaynak
1594	30	Matteo Zane’nin raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIII, s. 268.
1634	36	Giovanni Capello’nun raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIII, s. 689.
1676	26	Giacomo Querini’nin raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIII, s. 949.
1682	25	Pietro Civran’nın raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIII, s. 1052.
1684	18	Giovanni Battista Donà’nın raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIII, s. 1122.
1706	20	Carlo Ruzzini’nin raporu: <i>Relazioni di ambasciatori</i> , XIV, s. 792.

Venedik kaynaklarına göre *Beylik* kadırgalar imparatorluğun en iyileriydi⁸, bu kadırgalardaki Hristiyan kölelerden oluşan kürekçiler Beylerin mülkü sayılmaktaydı. Bu köleler nereden geliyordu ve nasıl ele geçiriliyorlardı? Bu konudaki yegâne istatistikî bilgileri 1652 ile 1661 yılları arasında, Malta Şövalyeleri’nin ele geçirmiş olduğu 15 muhafız kadırgasındaki forsalar takımını incelemiş olan M. Fontenay’dan ediniyoruz⁹. Buna göre köle sayısı 2483’tü, içlerinden %56’sı Rus, %11’i İtalyan, %18’i Leh, %7,6’sı Macar, %5’i Venedik Deniz Devleti kökenliydi, %2,3’ü ise Terraferma [Venedik’in kara tarafı] ile Venedik’ten gelmekteydi¹⁰. İtalyan devletlerinden gelenlerin kökenleri aşağıda belirtildiği gibiydi:

⁶ M. Fontenay, *Les galères de l’Islam*, s. 241 ve G. Querini’nin 1676 yılındaki raporu: *Relazioni di ambasciatori*, cilt XIII, s. 950.

⁷ Fransız kaynaklı bir tarihçığa göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında 40-45 bin Fransız gümüş parası civarındaydı (A.N.P., Affaires étrangères, B III, 238, memoria dal titolo *Etat de la marine du Grand Seigneur*, D. Panzac, *La flotte de guerre ottomane*, s. 418-19). Carlo Ruzzini’ye göre 1706’da Beylere verilen para yaklaşık olarak 10-12 bin İspanyol gümüş parasıydı. Francesco Gritti’nin raporundaki verilere göre bu rakam 1727 yılında 23-25 bine yükselmişti (Venedik Büyükelçilerinin Senato için hazırladıkları raporlar (1512-1789), XIV, derleyen M. P. Pedani-Fabris, Padova 1996, s. 792, 899.

⁸ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 1012 (Giovanni Morosini’nin 1680 yılındaki raporu).

⁹ Fontenay, *Chiourmes turques*, s. 892-897; Fontenay, *Le galères de l’Islam*, s. 249.

¹⁰ Fontenay, *Les galères de l’Islam*, s. 259; Fontenay, *Chiourmes turques*, s. 892-97.

XVI-XVII. YY. OSMANLI DONANMASI VE KADIRGALARA ASKER ALIMI

Tablo 2		
İtalyan Devletleri	Sayı	%
Venedik Cumhuriyeti (Venedik ve Terraferma)	55	20
Sicilya Krallığı	46	17
Cenova Cumhuriyeti	40	15
Napoli Krallığı	31	12
Vatikan	30	11
Toscana Dukalığı	18	7
Milano Dukalığı	17	6
Belirtilmemiş	17	6
Padana Dukalıkları (Mantova, Parma ve Modena)	9	3
Savoya Dukalığı	8	3
Toplam	271	100

Köle edinme ile ilgili olarak üç yöntem vardı. Bunlar korsanlık, savaş ve Slav ülkelerine yapılan akınlardı. İlki özellikle İtalyanları, İspanyolları ve Fransızları hedef alıyordu ve özellikle Garp Ocakları tarafından gerçekleştiriliyordu. İkincisi özellikle, XVII. yüzyılda uzun yıllar boyunca düşman sayılmış Venedik yurttaşlarına yönelikti ama Macarları da kapsıyordu. Akınlar ise, Türklere bağlı Tatarlar tarafından Dinyeper ile Don boyunca yapılıyordu. Burada Ruslar ve Ukraynalılar ele geçiriliyordu; ama akınlar, çoğunlukla Polonya ve Beyaz Rusya'ya dek uzanıyordu. D'Arvieux'ye göre, 1655'te İzmir'deki Türk kadırgalarının "bonnes chiourmes composées de Russiens ou de Moscovites enlevés par les tartares"ı vardı¹¹. 1648'de Tatarlar, Ruslarla barış yapılmasına karşın, Leopold'e dek ilerleyerek yaklaşık 40.000 köle ele geçirmişlerdi. Fakat büyükelçi Matteo Zane'ye göre, Kefe Tatarlarından edinilen¹² Rus ve Polonyalı kölelerden istifade etme alışkanlığı XVI. yüzyılın ikinci yarısına dayanıyordu¹³. Ancak 1590 yılında Lorenzo Bernardo, Türklerin

¹¹ L. D'Arvieux, *Mémoires du chevalier d'Arvieux*, I, s. 111.

¹² Alvise Contarini'ye göre, 1641 yılında Kefe, 20-30 gümüş paraya Rus ve Polonyalı kölelerin satın alınabileceği gelişmiş bir pazardı. Kumaz büyükelçi Contarini Senato'ya bu kölelerin Venedik tüccarları tarafından satın alınmasını öneriyordu. Böylelikle onları gönüllü kürekçiler olarak alabileceklerdi. (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 861). Bu bilgi, 1676 yılında Giacomo Querini tarafından doğrulanmıştır. Ancak Querini alım fiyatının 50-60 gümüş paraya kadar yükseldiğini, öncesine göre iki katına çıktığını belirtmiştir. (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 949).

¹³ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 267.

sadece Hıristiyanları köleleştirdiklerini belirtiyordu. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğuyla uzun süre boyunca savaş halinde olmalarına karşın Osmanlı kadırgalarında İranlıların yanı sıra Yahudilerin bulunmaması da bu nedenledir¹⁴.

Maltalılardan ele geçirilen kadırgalar arasında, 1652 yılında %30'u Rumlardan, %29'u Macarlardan, %28'i Slavlardan, %6'sı İtalyanlardan ve %7'si karma olan Malvasia Bey'inin kadırgası da vardır¹⁵.

İstanbul'da yaz seferleri için silahlandırılmış birlik (bunlardan 60 kadarı silahlandırılabilirdi ve her birinin masrafı 10.000 riyali geçebiliyordu) *zaccale* diye adlandırılan kadırgalardan oluşuyordu. Her kadırga, yapımı ve hazırlığı için sultandan belli bir miktar para alan bir *reis* tarafından yönetiliyordu. Daha önce adı geçen büyükelçi Lorenzo Bernardo'ya göre, sultan her *reise* yaklaşık 400 altın¹⁶, kadırga yapımı içinse yirmi kadar adam tahsis ediyordu. Kadırgalar, inşa için gereken ahşabın temini daha kolay olduğu için hemen her zaman Karadeniz'deki tersanelerin birinde yapılıyordu. Ancak *reis*ler, tahsis edilen para miktarının sabit olması nedeniyle yapım masraflarından tasarruf etmeye ve kalan parayı alıkoymaya çalışıyorlardı. Tüm Venedik büyükelçilerinin bu kadırgaların yapım ve işletimlerini kötü olarak belirtmelerinin nedeni işte bu yüzdendir. Bundan ayrı olarak, *reis*ler şahsî harcamaları için bir Venedik dukalık altına kadar varabilecek günlük ücret de alıyorlardı. Emirlerinde her birim için en önemlileri *nostromo*, *nostromo* yardımcısı ve efendi (oda başı) olmak üzere, 9 resmi görevli vardı. *Zaccale*lere 10 dukalık ganimet ödülü, günde 3 akçeye denk gelen bir aylık ve 20 ons peksimet verilen 25 kadar gönüllü denizci alınıyordu. *Reis*ler ise edinilen tüm ganimetin %10'unu alıyordu ve Venedikli meslektaşları gibi, tüm tüketim maddelerinden faydalanma imkânına sahiptiler¹⁷. Çeşitli Venedik kaynaklarına göre *reis* sayısı oldukça yüksekti (yaklaşık 360-460 kişi) çünkü bu göreve, Venedik'tekinden farklı olarak, sultanın istekleri doğrultusunda ya da rüşvet karşılığında geliniyordu. Ancak bu *reis*lerin çoğu ya fazla genç ya da ileri yaşta, ya da görev mesuliyetinden yoksundular, öyle ki Kapudan Paşa'nın güvenebileceği sadece 100 kadar donanımlı gemi başkanı vardı.

Zaccale kadırgalarında üç tür kürekçi vardı. Bunlar yeni askerler, mücrimler (*maryol*) ve kölelerdi.

¹⁴ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 76.

¹⁵ M. Fontenay, *Les galères de l'Islam*, s. 243.

¹⁶ 1641 yılında *reise* verilmiş olan ganimet 500 gümüş para, yani 40.000 Türk akçesiydi (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 808, Alvise Contarini'nin raporu).

¹⁷ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 82-84.

Geniş Osmanlı İmparatorluğu'nda leventler Venedik'tekine benzer bir şekilde donanmaya alınıyordu. Asya vilayetleri, Pera ile Yunanistan'dan (İstanbul için bu durum geçerli değilmiş gibi görünmektedir) kürek çekme işinde yetenekli adamların karşılığı olarak yaklaşık 200 kadırgayı donatacak kadar vergi bedeli alınıyordu. Vergi dağılımının gelir düzeyine göre yapıldığı Venedik asker alımından farklı olarak, Osmanlılarda bedel alımı nüfus kayıtlarına göre yapılıyordu. Her 10-20 hane bir kürekçi ya da bunun bedelini vermeli ve gereksinimlerini karşılamalıydı. Ancak Türkler *avarız* olarak adlandırılmış olan hane için leventlere yıllık 3 dukalık altın bedelinde vergiyi Venediklilerden çok önce koymuşlardı; öyle ki 1590'lı yıllarda bu, 300-350 bin altınlık bir gelir getiriyordu. Ayrıca bu şekilde, Venedik Cumhuriyeti sistemindeki gibi *avarız*¹⁸ kürekçisi, bu vergi sayesinde yaklaşık 25-35 altınlık bir ganimet ödülü ve günlük 3 akçe ücret ve 15 ons peksimet alıyordu¹⁹. Görev süresi yaklaşık 6 aydı. Ancak Osmanlılarda borç sistemi yok gibi görünmekteydi çünkü kaynaklara bakılırsa, bu donanmanın kusuru tam da kışın kürekçilerin eve dönmesi ve bu nedenle de her sene yenilerinin alınması gereksiniminin doğması gibi gözükmektedir.

Avarız gelirleriyle gönüllü kürekçilerin yanı sıra şahıslara ait köleleri de "kiralamak" mümkündür²⁰. *Zaccalere* ve özellikle de deniz kumandanlarının kadırgalarına, şahıslara ait kölelerden ayrı olarak, sultanın köleleri de binerdi.

¹⁸ Avarızın erken zamandaki mevcudiyetine büyükelçinin refakatçisi Nicolò Michiel'in 1558 yılındaki raporunda rastlamaktayız (*Relazioni di ambasciatori*, XIV, s. 120). Ancak *avarız*ın o dönemde askere alımla aynı zamanda konmuş olan olağandışı bir vergi mi, yoksa senelik bir "yükümlülük" mü olduğu belli değildir. Avarızın 1592'de senelik olduğu kesindir çünkü büyükelçi Bernardo bu zamanla ilgili olarak 300.000 altından söz eder. (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 78). Denizcilik meselelerine ilişkin olarak Türkler Venediklileri örnek almışlarsa da, senelik vergi ile ilgili olarak bunun tam tersi olmuştur çünkü -daha önceki bölümlerde de görüldüğü gibi- Venedik'te senelik vergi 1639 tarihinde konmuştur. Bir başka fark ise bu verginin sadece Venedik ve Dogana'da konmuş olmasıdır, Terraferma'da (Venedik'in kara tarafında) asker alımı halinde özel katkı payı sistemi sürdürülmüştür.

¹⁹ Giovanni Moro 1590 yılında 1000 ile 2000 akçe ganimet ödülü alındığını belirtmiştir. Cristoforo Valier ise bu miktarın 25 altın olduğunu söyler. Son olarak Giacomo Querini 1676 senesinde 35 altın, her gün 3-4 akçe ve 15 ons peksimet alındığını belirtir (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 33, 620, 950).

²⁰ 1680 senesinde Giovanni Morosini Senato'ya *zaccale* ya da *zavale* kadırgaları için savaş boyunca 50 altına şahıslara ait kölelerin "kiralandığını" yazar. (*Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 1012). Giorgio Giustinian 1627 senesinde 15 ya da 20 akçe rakamından söz etmektedir (*Relazione di ambasciatori*, cilt. XIV, s. 534).

Sultanın kölelerinin sayısı 1594'te 4500, 1616'da 1000 civarındayken 1641 yılında bu sayı 700'e, 1706'da ise 500'ün altına kadar inmiştir²¹.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında başka bir kürekçi tipi kullanılmaya başlanmıştır: Mücrimler/*maryol* (*maryol* daha sonra İtalyancaya namussuz anlamıyla geçmiştir, günümüz Yunancası'nda ise *margióllos* kurnaz, uyanık anlamına gelmektedir). Bu kişiler "evsiz barksız, işsiz güçsüz", başıboş ya da ihtiyaç olduğunda zoraki alınan Venedik topraklarındaki Yunanlılardı²².

Son olarak forsalara değinelim. M. Fontenay'e göre Türkler zaccale kadırgalara bu tip kürekçileri de düzenli olarak bindiriyordu; bununla birlikte, forsalarla ilgili Venedik başkonsolosları arasında yer alan tek rapor Giovanni Battista Donà'nın 1684'te yazdığı rapordur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Garp Ocakları korsanları da kadırğa kullanıyorlardı ama bunlar, daha ziyade yarım kadırğa ya da 22, 20 ve 18 sıralı küçük kadırgalar şeklindeydi. Bu kadırgaların "kürek düzeni" ile ilgili bize ulaşan az sayıdaki bilgiler arasında Diego de Haedo'nun *Topographia e historia general de Argel*'i²³ bulunmaktadır. 1581 yılında Cezayir'in korsan filosunda kadırğa olarak tanımlanmış 33 kürekli gemi vardı. Aslında 24 sıralık (manka) kadırğa sayısı üçtü: Biri muhtedi Macar Cafar'ın komutasında, ikisi ise muhtedi Arnavut Murad Reis komutasındaydı. Bunlardan ayrı olarak, Kaid Khadar tarafından komuta edilen 23 sıralık birlik vardı; 12 gemi 22 sıralık, 7 kalyete 20 sıralık, 1 tanesi 19 sıralık, 9 tanesi 18 sıralıktı ve her birinde 15 sıra bulunan 3 küçük gemi vardı²⁴. En küçük gemilerde hemen her zaman gönüllü kürekçi ya da askerler kullanılıyordu, kadırgalarda ise Hıristiyan köleler bulunduruluyordu. Gemilerin birçoğu bizzat *reislerin* mülküydü, diğerleri ise belli bir süreliğine kiralanıyordu. Son olarak, Garp Ocaklarında da sadece yaz seferlerinde görevlendirilen 12 altın ücret verilen "bagarini" adını alan borçlu kişiler kullanılıyordu²⁵.

²¹ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 267, 621, 809. Carlo Ruzzini'nin 1706 yılındaki raporu için bakınız: XIV, s. 791.

²² *Relazioni di ambasciatori*, XIV, s. 329. Lorenzo Bernardo'nun 1590 senesindeki raporu.

²³ 1612 yılında Valladolid'de yayınlanmıştır.

²⁴ M. Fontenay, *Les galères de l'Islam*, s. 250.

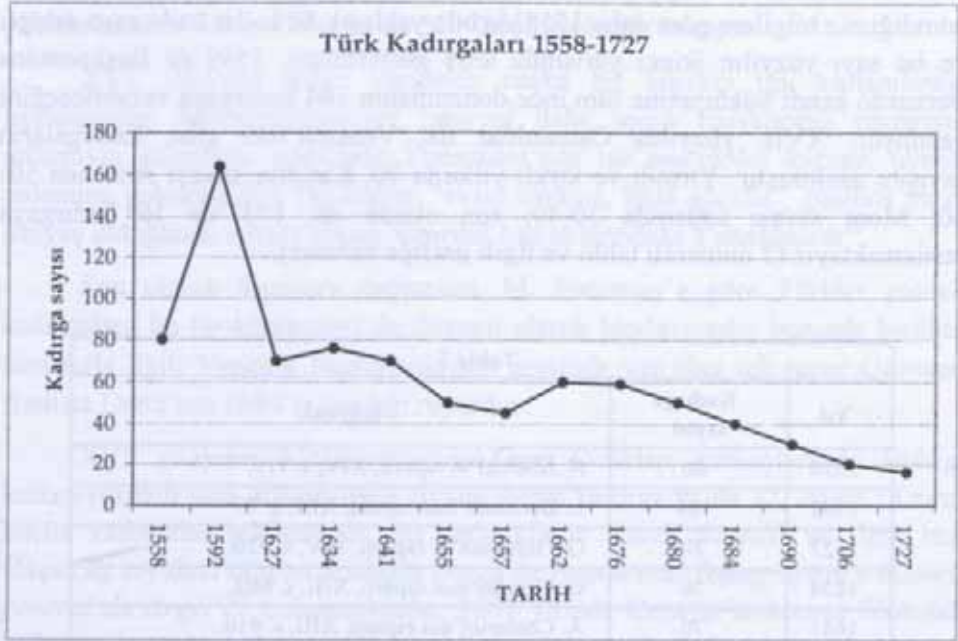
²⁵ C. Manca, *Uomini per la corsa*, s. 763-64.

XVI-XVII. YY. OSMANLI DONANMASI VE KADIRGALARA ASKER ALIMI

Neticede, sultan görkemli bir donanmaya sahipti. Ayrıca, Venedik'ten edindiğimiz bilgilere göre daha 1558'de bile yaklaşık 80 kadar kadirgaya sahipti ve bu sayı yüzyılın ikinci yarısında artış göstermiştir. 1592'de Başkonsolos Bernardo kendi hükümetine tüm ince donanmanın 164 kadirgaya varabileceğini yazmıştır. XVII. yüzyılda Osmanlılar da, Venedik'teki gibi, kadirgaların sayısını azaltmıştır. Yirmili ve kırklı yıllarda 70, Kandiye savaşı sırasında 50-60; Mora savaşı sırasında 30-40; son olarak da, 1727'de 16 kadirgaya rastlamaktayız (3 numaralı tablo ve ilgili grafiğe bakınız).

Tablo 3		
Yıl	Kadirga sayısı	Kaynak
1558	80	N. Michiel'in raporu, XIV, s. 119.
1592	164	L. Bernardo'nun raporu, XIII, s. 79.
1627	70	G. Giusinian'in raporu, XIV, s. 536.
1634	76	G. Capello'nun raporu, XIII, s. 689.
1641	70	A. Contarini'nin raporu, XIII, s. 816.
1655	50	A.S.V., <i>P.T.M.</i> , f. 1328, 4 Ağustos
1657	45	A.S.V., <i>P.T.M.</i> , f. 1098, 13 Nisan
1662	60	A.S.V., <i>P.T.M.</i> , f. 1260, 26 Mayıs
1676	59	G. Querini'nin raporu, XIII, s. 949
1680	50	P. Civran'ın raporu, XIII, s. 1052
1684	40	G.B. Donà'nın raporu, XIII, s. 1122
1690	30	M. Fontenay, <i>Chiourmes turques</i> , s. 885
1706	20	C. Ruzzini'nin raporu, XIV, s. 792
1727	16	F. Gritti'nin raporu, XIV, s. 899

Grafik 1

Türk kadırgası boyutları bakımından Venedik kadırgasına çok yakındı: toplam 49 sırası vardı (25+24). *Sensile seyri* sırasında [bir sıradaki kürekçilerin her birinin ayrı bir küreği çekmesi] yaklaşık 150 kürekçi vardı; ancak daha sonraki *skala* sisteminde [bir sıradaki kürekçilerin birlikte aynı küreği çekmesi] -Fransız Tavernier'in 1670'de belirttiği üzere- Venedik'te olduğu gibi, tek sırada 4 kişi olmak üzere 192 kürekçi bulunuyordu²⁶. "Baştardelerde" ise, her sırada 6 ya da 7 kişi olmak üzere 360 kürekçi bulunuyordu. Yelkenlisi Venedik'inkinden daha iyi olan Türk kadırgasının pruvası ve pupası sudan çok yüksek durmaktaydı ve boylamasına çok çalımlı bir görüntüsü vardı²⁷. Özellikle pruvanın yüksekliği top atımında (pruvanın üstünde sadece üç top vardı) sorun çıkarıyordu, atışlar hep fazla yukarıdan oluyordu. Osmanlı kadırgaları yeteri kadar bekletilmemiş ahşaptan inşa edildikleri ve ayrıca inşa sırasında çok fazla

²⁶ J. Tavernier, *Le six voyages*, I, s. 191; D. Panzac, *La flotte de guerre ottomane*, s. 402.

²⁷ *Relazioni di ambasciatori*, XIV, s. 534, büyükelçi Giorgio Giustinian'ın 1627 yılındaki raporu.

demir kullanılmasıdan dolayı yapım kusurlarına sahipti. Son olarak, büyükelçi Lorenzo Bernardo'nun 1592'de yazdığı rapora göre, Venedik kadirgalarının Türk kadirgalarına olan üstünlüğü tam da forsa takımlarından kaynaklanmaktaydı:

Ve şayet bizim kadirgalarımızın onlarınkilere olan üstünlüğünden gerçekçi bir şekilde söz etmek istersek, Türk kadirgalarının sayıca Hıristiyan kadirgalarının üç katı olmasına karşın, Hıristiyan kadirgalarının onlara üstün gelebileceklerini çünkü Hıristiyan kadirgalarının topçuluk ve kürekçileri bakımından daha iyi olduğunu, bizim kürekçilerimizin savaşmak istediğini ve onların çoğunlukla düşman ve dine karşı kişiler olduğunu; onlara Hıristiyan köle ve kürekçilerine kelepçe takmak daha yararlı gelirken, bizim ellerine silah verdiğimiz ve onlara karşı başkalarının savaştığı kadar ve hatta hepsinin zaferle beraber özgürlük umudu taşıyan katil ve kötü ün sahibi olmaları nedeniyle belki daha da iyi savaştıklarını, yurdumuza ait kişilerin ise canı ve dini uğruna savaştıklarını söyleyebiliriz²⁸.

Kısaltmalar

A.S.Ts. = Trieste Devlet Arşivi

A.N.P. = Nationales de Paris Arşivi

A.S.V. = Venedik Devlet Arşivi

Abstract

CONSCRIPTION TO WAR GALLEYS AND OTTOMAN NAVAL COMMAND IN 16th and 17th CENTURIES

Turkish system bears many similarities to the system that Venice applied in terms of the conduct of war galleys and military conscription. This is not surprising, because these two states used to fight and struggle against one another during the modern ages. Except, it should be taken into consideration that Turks had immigrated from the Central Asia and therefore were not used to the seas. So that they trusted in Greek and more general Christian knowledge regarding maritime in order to overcome their respective deficiency. This enabled the Ottomans to built and organise an considerable armada which had the capacity to spread

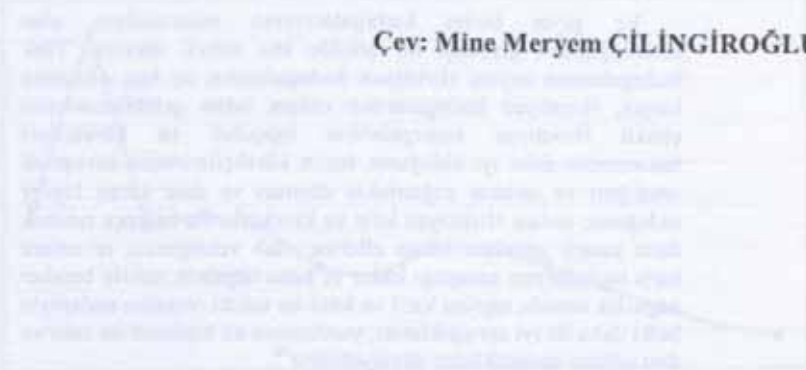
²⁸ *Relazioni di ambasciatori*, XIII, s. 84-85.

Islam over a large part of the Mediteranean during the 16th century.

Keywords: Ottoman navy, Venice, galley, aorsman, mariner

Çev: Mine Meryem ÇİLİNGİROĞLU**

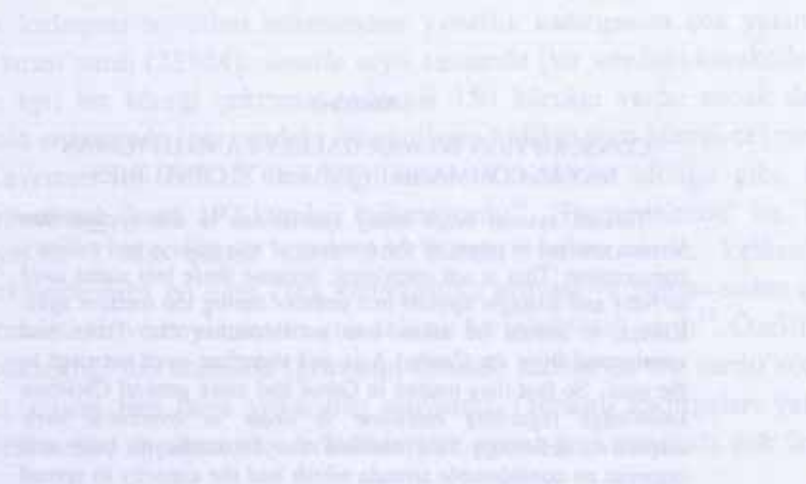
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0

100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0

100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0

** Arař. Gör. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Bölümü;
mine@istanbul.edu.tr

Ek

A.S.Ts., Torre ve Tasso Arşivi, b.264.1, Osmanlı Donanmasına ilişkin isimsiz ve tarihsiz rapor²⁹.

Gli uomini di comando [dell'armata ottomana] si cavano dal Arsenal di Costantinopoli, nel qual sempre vi sono gli infrascritti stipendiati Bal citè capitani di galere, beis, che sono li sopra nominati 900 comiti, sotto comiti in compagnia, et fanti 3.000, e 300 capi di maestranza, maestri calafati, et marangoni con loro fanti 630. Questi soggetti si armano le galere d'huomini di comando, li quali oltre il stipendio ordinario vengono anco dalli patroni pagati et presentati come conviene al bisogno et alle condizioni loro.

La spesa di questo Arsenal per l'hordinario stipendio importa somme 196 d'aspri l'anno [sic.], che sarebbero cento novanta sei milla scudi d'oro, et la paga fa di mesi tre, in mesi tre.

Li patroni, che armano le galere rievono per la panatica et altre spese some sei milla per una volta tanto, che sono scudi sei mille si conta per ragion mille scudi al mese, et questi sono quelli, che armano con il capitano da mare et disarmano al ritorno, non uscendo mai l'armata d'inverno fuori, restano solamente in mare le galere della guardia ordinaria, che possono essere comprese quelle di Barbaria al n° di 35.

Li Bei di queste galere della guardia, per l'ordinaria istituzione tutte dovendo attendere alla loro guardia delle isole dell'Arcipelago, Morea et altri luochi, solevano havere in ragion d'anno some sei d'aspri per uno, che sono scudi sei d'oro, et biscotto centenara, per il vitto di persone duecento ottanta in ragione di drame cento ottanta per bocca, ma essendosi hora introdotto il guadagno di questi soggetti molto grande per l'estorsione et ruberie, che sono nell'isole, et ad ogni vascello che trovano, et a loro gusto con poco rispetto dell'interessati che gli capitano per le mani, s'è anco introdotto a Costantinopoli, per il più, non darle più la provvisione ordinaria de danari ma solo il biscotto, in modo che vivono con l'industria, sono fatti quasi corsari, et servono anco la Porta al loro comodo, et come li piace et tutti questi negozi di mare sono tutti governati et comandati dal Capitano Bassà, il quale sopra intende a così importante carico, et avendo il comando di tutta l'armata et il dominio di tutte le isole dell'Arcipelago, che è per l'importanza di vicino a cento milla scudi di rendita fa egli, et dispone di tutte le cose come più le piace, et a questo carico di grandissimo onore, et comodo per arricchirsi, et anco di gran travaglio et pericoloso perché sopra le sue spalle si posa la Porta, et stanno tutte le cose di mare, et in assenza del detto capitano supplisce il Chiaia dell'Arsenale, che si è come luogotenente, persona di riputazione eletto dal re a questo carico, il quale alle volte quando non esce il Capitano con l'armata, è destinato lui ad uscire et a comandarla, et si esercita come luogotenente.

E a proposito sapere, che quando li turchi vogliono far sforzo d'armata et lavorare nell'Arsenale, perché hanno poca gente da lavoro, per l'ordinario usano chiamare in Costantinopoli tutte le maestranze di Mar Negro et delle isole dell'Arcipelago, per il quale effetto le fanno tenere da tutti li Cadi descritte per portarle havere sicuramente, la qual maestranza per esser per il più di nazione greca, sono valorose et in concorso sforzate per tema di non perdere la

²⁹ Sayın Dr. Antonio Conzato'ya söz konusu belgeyi bana bildirdiği için en içten teşekkürlerini sunarım. Metni yeniden yazarken, kullanışlılık amacıyla, günümüz büyük harf kullanımına başvurulmuştur.

robba e la vita insieme, et per marinari si vagliono di tutti quelli che navigano con li galeoni et caramusali, havendone di questi in abbondanza grande.

Le maestranze, e tutti li stipendiati dall'Arsenale, godono privilegio di non andar in guerra di terra, et di non esser giudicati d'altri, che dal capitan di mare, et hanno diverse altre esenzioni, libertà, che allettano molto alla professione per tenerla quanto più si può in riputazione.

Quanto aspetta a galeoni et maone per servizio dell'armata, non ha a Porta mancamento di molti vascelli, perchè usando turchi nelle navigazioni del viaggio di Alessandria, bellissimo et grandissimi galeoni fabbricati da loro all'usanza veneta, ne hanno sempre più di una decina, da poter disponer, essendo questi la maggior parte di Sultane et di Bassà ricchissimi, che li fanno navigare con molto vantaggio per l'autorità e hanno di valersi delli apprestamenti di Signoria, che sono nell'Arsenale, et massime per condur cavalli ne tengono sempre di fatte et leste per ogni bisogno.

L'Arsenale è posto dalla parte della città di Pera di rimpetto la città di Costantinopoli principia nel fine di detta città di Pera verso l'acque dolci et termina estendendosi per tramontana nella costa marina per due miglia in circa di lunghezza però vicino a detta acqua et serrato dalla parte di terra et alle porte dell'antimuro è custodito da bone guardie, ma da mare, sopra il quale tutto esso Arsenale con la fronte dei volti resta aperta, ne guardato che dalla riputazione di non esser lecito ad alcuno forastiero d'entrar senza licenza o compagnia de turchi. Principali si dilata poco di larghezza, perchè da pochi magazeni in poi, che sono dentro li volti delle galere, fatti per tenirsi approntamenti et le monitioni, che sono portate da diverse parti, non vi è nel resto fabbrica di momento ne di considerazione. In detto Arsenale vi sono in circa di quindici volti coperti buoni di tener galere, che ne capiriano da duecento in circa et le altre quando sono in maggior numero si possono tenere in acqua in una grande vallata posta nel sito d'esso Arsenale, molto comoda et sicura et capace di buon numero di esse, come anco resta tutto il canale chiamato il Corno di Galata, dove è situatto detto Arsenale. In esso non si tiene gran quantità di legname, ne monizione d'altra sorte, perchè per lo più li capi delle galere si forniscono si è detto et li apprestamenti si fanno condurre di novembre, fresco in fresco, secondo il bisogno, et detto Arsenale è stato fatto principalmente conservar le galere fatte et per tenerle pronte et unite all'armare et disarmare sotto il comando et occhio del Capitan Bassà et altri principali ministri per il detto capitano ha in esso un appartamento, come anco hanno gli altri ministri principali, dove si riducono per il loro ministero.

Per le spese di detto Arsenale è applicato l'arcasis, come si è detto avanti, che è la tassa pagata da quelli d'Asia, et in particolare di quelli habitano la marina, che può importare per l'informazione havuta quando tutto si esigesse circa due milioni di cechini all'anno, et però quando occorre fare armata grossa, la spesa di gran lunga supera l'entrata et conviene esser grave, perchè tutta si fa del Casnà Reggio, importando come si è detto, l'armar d'ogni galera 6.000 scudi per muda, cioè mesi sei che tanto si computa star fuori dell'Armata oltra il biscotto et quello che va per dare di corpo alla guerra armata di tutto punto per navigare, et atta al combattere, il che è tutto somministrato dalla Signoria alli Bei, ovvero Rais, che le comandano, li quali vengono fatti dal Capitan Bassà per favori, et presenti li Bei in questo sono differenti dalli Rais, che portano il fanale, come fanno li capitani, et di qui nasce la quantità de fanali che si vedono nell'armata turchesca, essendo questo honore comprato per esser habili al comando, et quelli, che attendono alla professione, li quali anco comprano schiavi cristiani quanto più possono per uso delle loro galere, a quali mai concedono di poter tenir arme, et con difficoltà anco coltelli per il timor di restar offesi, et di perder le galere come molte volte è occorso per haver et tenir turchi pochi

huomini di libertà che bastino per assicurarla, et di qui nasce che li sopracomiti vivono in continuo timore, et che le galere turchesche non riescono nel combattere a resistere a quelle dei cristiani et in particolare alle veneziane, massime perché l'uso dell'artiglieria non possono ferire basso per esser inarcate et haver le porte alte, et è stimata fra turchi la mercanzia de schiavi che tengono questo per il più nobile capitale, che habino, procurando sempre d'accrescerlo et ringiovenirlo per cavarne comodo et utile come sempre fanno nelle galere quando armano e quando disarmano l'inverno delle loro fatiche facendoli lavorare dove occorre il bisogno.

Di questi schiavi ne ha il re sempre buona quantità, perché quando muore alcun principale soggetto di mare appropriata a se tutti li schiavi che tiene, li quali restano immediate consegnate al Chiaia dell'Arsenale, che tien li descritti per nome e pelo et segno in un libro a questo designato et sono tenuti con ferri a piede in un gran bagno, cioè magazzino posto pur nell'Arsenale con assegnamento di due sole pagnotte al giorno, che per il resto convengono loro procacciarselo con l'industria. Con questi s'armano le galere del Generale, dell'Emesco dell'Arsenale, che il pagadore et del Chiaia che accompagnano sempre l'armata et quando vi sono in galera s'affaticano nell'Arsenale nelli bisogni occorrenti, ovvero nella fabbrica regia et alle volte anco in quello del primo Visir e del capitano del mare. Di questi ne vengono spesso liberati molti col denaro, corrompendesse [sic] facilmente il Capitano Bassà et il Chiaia, che li danno nelli libri per morti et si imborsano il denaro et a istanza d'ambasciatori de principi cristiani ne vengono assai liberati in virtù di capitulazioni, et però tutti li schiavi sentono gran consolazione quando sono fatti schiavi del re perché più facilmente fuggono et si liberano, di quello che possono fare essendo schiavi de particolari per esser tenuti più dritti et guardati.

E da sapere appresso che il re è obbligato ad uscir in campagna et andare di persona alla guerra per fare le prese per terra solamente et non per quelle di mare, e nel primo luogo che fa la rassegna della milizia, è obbligato oltre la paga far un donativo a tutta la milizia, cioè alli spai aspri 1.500 per uno, alli giannizzeri aspri 1.000 et così di mano in mano in modo che l'uscita del re in campagna per camminare a qualche impresa importa solo di donativo più di due milioni di zecchini, oltre la spesa cha va imporre all'ordine tutta la regal casa et la regalia ordinaria che è obbligato a sborsare per ogni loco, che si spugna, che è di somma grossa di zecchini, il che fa che oggi li re, se non sono per natura bellicosi s'astengono d'andarvi, et fanno fare la guerra per li loro primi Visir, così per sparagnare questa grossa spesa, come per quello, che li Bassà dicono, che il re non deve partirsi dalla città metropoli dominante per poter esser più pronto a tutto quello che potesse occorrere per servizio dell'Imperio, ma io vi aggiungo un'altra ragione et è per tener il re invilito nelle delizie et ciò fanno volentieri tutti li Bassà per conservarsi loro padroni di tutte le milizie et dominatori dell'Imperio, et della medesima volontà del Gran Signore il che riesce di gran beneficio a tutta la Cristianità perché se il re sapessero et conoscessero con esperienza la grandezza del suo stato, le ricchezze dell'Imperio, il numero e l'ordine delle sue milizie, et finalmente la sua gran potenza, et che a questo s'accompagnasse la prudenza, con l'esperienza del maneggiar la guerra, credo io che penserebbero a gran cose, et che di più facilmente l'eseguirebbero con speranza di buona riuscita di quello, che fanno li Bassà generali, li quali per lo più attendono ad arricchirsi et non al bene pubblico; peccato che oggi in quelli, che reggono, et se ben detestato, non però superato et ch'è il disconcerto di tutte le cose buone.

